

BEVEZETÉS

A természet megőrzése korunk egyik legnagyobb kihívása. Ma már nem pusztán civil természetvédők, de kormányok, mértékadó nemzetközi tudományos testületek, felelős nagyvállalatok vezetői állítják: a világnak a fenntartható fejlődés útját kell választania. A globális klímaváltozás, az ózonréteg csökkenése, vizeink elszennyeződése, a biológiai változatosság csökkenése, élesedő küzdelem a gazdaság és a mindennapi lét alapvető erőforrásaiért – mind azt jelzik, hogy természetes környezetünk védelme ma már nem szűk „ágazati” probléma, hanem mindannyiunk közös ügye. Az elfogyó, pusztuló természeti erőforrások ára rohamosan emelkedik, de a szélsőségesse váló időjárás jelentette kockázatok is egyre inkább megjelennek a gazdasági számításokban.

A természetvédelemben új megközelítés hódít egyre nagyobb teret. Rá kell jönnünk, hogy természetes környezetünket nem védhetjük rezervátumként, „szögesdróttal” az embertől. Ha nem ismerjük fel, hogy az ember a természet része, nem alakítjuk ki azokat a gazdasági, társadalmi működési módokat, melyek a környezetünkkel való harmonikus együttélést lehetővé teszik – akkor a természet, mint „objektum” védhetetlen. **Az aktív természetvédelem azokat a természettel együttműködő gazdálkodási formákat ösztönzi, melyek létforrásainkat nem csak megőrzi, hanem gyarapítja.** A gazdasági működésünket olyan irányban kell átalakítanunk, mely a környezet erőforrásait bölcsen hasznosítja, nem meríti ki, és nem okoz feldolgozhatatlan szennyezést. Történelmi példák és mai, innovatív cégek, közösségek bizonyítják: nem kell környezetünket tönkretenni ahhoz, hogy gazdasági jólétünket biztosítsuk.

Kiadványunk egy olyan kezdeményezést mutat be, mely ezt a filozófiát magáévá tette és egy Magyarországon úttörőnek mondható lehetőséget bocsátott útjára. A Kárpát-medence folyói – így a Tisza mentén is – a másfél évszázada kezdődött nagy folyószabályozási munkáig működött *az ártéri tájgazdálkodás*. E tájhasználat az ott élők számára **biztosította a megélhetést, miközben Európában is egyedülálló gazdagságú élőhelyeket teremtett és őrzött meg.**

Van okunk tanulni az elődöktől és van okunk példát mutatni Európának. Képesek vagyunk (újra) létrehozni egy olyan gazdálkodási rendszert, mely csodálatos természeti értékeinket gyarapítja, és felemelkedést hoz a Tisza mente népének! **Az Élő Tiszáért Program és ezen belül a Biodiverzitás Pályázati Mikroalap az ártéri tájgazdálkodás be-**

vezetését kívánja elősegíteni a Tisza mentén. Olyan lehetőségeket teremt, mely ezt a folyamatot segíti. Eddigi sikereink bizonyítják: jó úton haladunk.

Kezdeményezésünk a természettel együttműködő gazdálkodást kívánja megvalósítani a XXI. század Magyarországon, nem a múltba, hanem a jövőbe tekint. Példát kívánunk adni a hasonló adottságú területeken élőknek. Együttal keressük az együttműködést a felelősen gondolkodó társadalmi, gazdasági partnerekkel, hogy munkánkat folytathassuk, és a fenntartható fejlődés modellje egyre több helyen jelenhessen meg.

Kiadványunkat ajánljuk új lehetőséget kereső gazdálkodóknak, önkormányzatoknak, természetvédőknek, a tudomány képviselőinek és olyan cégek, intézmények képviselőinek, amelyek szívesen együttműködnének egy úttörő kezdeményezéssel és anyagi támogatással is segítenék munkánkat.

GAZDÁLKODÁS A TISZA MENTÉN

A Tisza Magyarország egyik ékessége és kihasználatlan erőforrása. Tavasszal, árvíz idején kétségbeesve igyekszünk a gátak között, földjeinktől távol tartani azt a vizet, ami nyáron, aszály idején végzetesen hiányzik embernek, állatnak, növénynek. Ha az előrejelzések nem csálnak, az elkövetkező évtizedekben egyre többször találkozhatunk szélsőséges időjárási jelenségekkel: özönvízszerű esőkkel vagy hosszú aszályal. **Kulcskérdés, hogy megfelelően felkészüljünk a várható kihívásokra, és vizeinkkel, így a Tisza vizével is, ésszerűen gazdálkodjunk.**

Hajdanán az ember, ha csak tehetett, a nagy folyók mellé települt, mert tudta, hogy a víz az életet jelenti. Évezredekken keresztül használta a folyót, amely táplálta az embert, az állatot és a földet. Nem volt ez másképp a Tisza mentén sem. A folyó a XIX. században kezdődött szabályozásával, a vizes és mocsaras területek lecsapolásával azonban gyökeresen új folyamatok vették kezdetüket.

A Tisza barátból ellenséggé vált: minden évben kiújult, és egyre élesebbé vált a harc a Tisza mentén élők és a folyó között: az árvizek egyre pusztítóbbak, a gátak egyre magasabbak lettek, az ember egyre szigorúbban zárta el a folyó menti földeket, erdőket, réteket az árvizekkel érkező víztömegek elől. Szántóföldeket alakított ki, melyeket tavasszal a belvíz, nyáron az aszály sodor veszélybe. Csillagászati összegeket költünk gátépítésre, belvízelvezetésre, tározó-, illetve öntözőrendszerek kialakítására. Mindeközben számos vizes élőhely és ezeken honos életközösség tűnt el.

A föld-, és vízrajzi, valamint az éghajlati viszonyok változása, a helytelen tájhasználat miatt azonban **a szántóföldek és a természetes élőhelyek egyre szárazabbak lesznek, a gátak magasságának emelkedésével pedig a víz pusztító ereje csak nő.** Ha pusztít az aszály, csökken a termésátlag, romlik a gabona minősége; ha jön az árvíz, egész falvak kerülhetnek víz alá. Ma már látjuk: ez a gazdálkodási forma csak keveseknek hozott jólétet a folyó mentén – megélhetési lehetőségek híján az emberek a vidéki területekről elvándorolnak. Ez nem csak azoknak rossz, akik elköltözni kényszerülnek, de megszenvedik a városok is. Mindannyiunk közös érdeke lenne, hogy mindenki megtalálja életlehetőségeit ott, ahol született. Vidék és város közös sorson osztozik. Fogy a türelem és fogy a Tisza-menti népesség. A folyó és ember között zajló harc értelmetlen és végeláthatatlan.

MI TEHÁT A MEGOLDÁS?

Fel kell ismernünk, hogy a Tisza-mentén élő népesség nem gazdálkodhat a Tisza ellenében.

Az elmúlt évtizedekben számos kutatás, civil kezdeményezés irányult a Tisza mente és Kelet-Magyarország problémáinak feltárására, a kitörési lehetőségek keresésére. Ezek jelentős része arra a következtetésre jutott, hogy **a folyó mentén élő lakosság számára a kiutat a tájhasználat-váltás jelenti.** Olyan új mezőgazdasági gyakorlatot és erre épülő helyi feldolgozóipart kell megteremtünk, mely az ökológiai adottságokhoz illeszkedik. A folyóvölgyekben ennek legalkalmasabb módszere az **ártéri tájgazdálkodás.**

Alapvető szemléletváltásra van szükség: a döntéshozóknak, a gazdálkodóknak és az érintett lakosoknak a folyót és a folyó menti területeket egységes egészként kell szemlélniük. Meg kell értenünk, hogy a végtelenségig nem tehetünk erőszakot a természetnek, hogy nem választhatunk el kényünk-kedvünk szerint egymáshoz organikusan kapcsolódó élőhelyeket, s nem formálhatjuk azokat a végtelenségig saját elképzeléseink szerint, figyelmen kívül hagyva a természet törvényeit. Meg kell értenünk, hogy **a folyó nem ellenség:** amennyiben ismerjük és természetes tulajdonságait tiszteletben tartva kezeljük, hasznunkat szolgálja.

A Tisza mentén élő családoknak, gazdálkodóknak meg kell tanulniuk a folyót és a természetet védve használni azt. Fel kell ismerniük, hogy saját lakóhelyük víz- és földrajzi adottságai, valamint a várható éghajlati változások az ártéri gazdálkodás mely ágát teszik számukra lehetővé és jövedelmezővé. A döntéshozóknak pedig fel kell ismerniük, hogy a Tisza-mentének újjáélesztése, az itt található területek növény- és állatvilágának védelme, a helyi lakosság életszínvonalának emelkedése országos érdek. Mindannyiunk közös érdeke, hogy az itt élő emberek megkapják a szükséges szakmai, anyagi és erkölcsi támogatást.

ÁRTÉRI TÁJGAZDÁLKODÁS

A Kárpát-medence „természetes” rendszerei – élőhelyei, éllelmiszer-hálózatai – az ember közreműködésével alakultak ki és maradtak fenn. Egy-egy területet az ember ellenében megvédeni éppúgy ésszerűtlen – sőt végzetes lehet –, mint kitenni a természettől elidegenedett gazdálkodási tevékenység következményeinek.

A **tájgazdálkodás** egy olyan, a megszokott gazdálkodási formáktól eltérő tevékenység, mely a táj megőrzése, a tájban található természetes élőhelyek fenntartása mellett biztosít megélhetést a tájban élő embernek. A gazdálkodás tehát az **élőhelyek védelmére és fenntartására** épül.

Az **ártéri tájgazdálkodás** alapja a folyók természetes légzésének: **áradásának, apadásának ellenőrzött módon az ártérre való kiengedése**. Ez egyfelől elviselhető keretek között tartja a folyó esetlegesen szélsőséges vízjárását, másfelől pótolja a szárazabb területek és aszályos időszakok vízhiányát. Az ártéri tájgazdálkodás haszonvételeit az egyes élőhelyek fenntartásához kell igazítani.

E **tájművelési formában** tehát az **árvízzel érkező víztöbbletet hasznosítják, tartalékolják a szárazabb időszakokra**. A gazdák a jelenleginél kevesebb szántóterületet tartanak fenn, ehelyett a vízborításhoz igazítják a gazdálkodást. Mozaikosabb tájat alakítanak ki, több lesz a vizes élőhely, a nádas, a rét, a legelő, a gyümölcsös, az erdő. Az időszakos vízborításhoz igazítják a földművelést és az állattenyésztést, ezáltal gazdagabb, változatosabb növényzet alakul ki az ártéren. Mindez ahhoz járul hozzá, hogy a gazdák több lábon állhassanak, és ez a mainál nagyobb jövedelmet hozhat.

Az ártéri tájgazdálkodás során **haszonvételeket biztosító élőhelyek jellegét és működési sajátosságait** – így az általuk hozzájáruló haszonvételek típusát – **a vízhez való viszonyuk határozza meg**. Ennek alapján háromféle árteret (mély ártér, alacsony ártér, magas ártér) különböztetünk meg. Az egyes ártéri szintekhez részben eltérő haszonvételi lehetőségek tartoznak.

A mély árterek a folyók kisvízszintje körül, mély fekvésű területek, melyek az év nagy részében víz alatt állnak, vagy eláraszthatók. Gazdasági haszonvételi lehetőség ezeken a területeken pl. a halászat, horgászat, vadászat, nád- és gyékényfelhasználás, kaszálásból származó alom felhasználása ridegállattartáshoz.

A gazdálkodásból származó nyersanyagok feldolgozására **változatos helyi feldolgozóipar épülhet** a sajtkészítéstől a pálinkafőzésen át a természetes alapanyagú termékek (pl. bőrs termékek, kerámia) előállításáig. Egy-egy térség az energiaellátását is megoldhatja az ártéren termelődő biomassza segítségével, képes lehet önellátásra alapvető cikkekből. A jó minőségű, szermaradvány-mentes termékek rohamosan gyarapodó piaca jelzi: érdemes ilyen típusú fejlesztésekbe belevágni. A gazdagodó élőhelyek, hagyományörző falvak vonzzák az érdeklődőket, így a falusi és szakmai turizmus is nyújthat kiegészítő jövedelmet.

A tájhasználatváltás, a helyi gazdaság fejlesztésének kulcsa a jó szervezés és némi indulótőke. Az *Élő Tiszáért Program* ezek biztosításával igyekszik segíteni az ígéretes kezdeményezéseket.

Alacsony árterek az évek többségében a folyók árvizei által elárasztott (hullámtéri), vagy elárasztható (ártéri) területek, ahol a tényleges vagy a lehetséges vízborítás mértéke meghaladhatja az 1 métert. Haszonvételi lehetőséget itt a kaszálás, időszakos letelelés, valamint az ártéri erdőgazdálkodás biztosít.

A magas árterek az évek több mint a felében (10-ből legalább 5-6 évben) a folyók árvizei által elárasztott (hullámtéri) vagy elárasztható (ártéri) területek, ahol a tényleges vagy lehetséges vízborítás mértéke ideális esetben 0,7 méter alatt marad. Gazdasági haszonvétel ezen a szinten erdőgazdálkodásból, gyümölcsstermesztésből szerezhető.

Az ártéri szinteket övező ármentes szinteken ridegállattartás, szántóföldi és kertgazdálkodás folytatható.

AZ ÉLŐ TISZAÉRT PROGRAM

Az Élő Tiszáért Program az ártéri tájgazdálkodás meghonosítását kívánja elősegíteni a Tisza magyarországi vízgyűjtő területén. Az ENSZ Fejlesztési Programja (UNDP), a Globális Környezetvédelmi Alap (GEF) és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) által támogatott program 2005–2008 között valósul meg.

Az Élő Tiszáért Program hét mintaterületén – a **Beregben**, a **Bodroghözben**, a **Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetben**, a **Borsodi Mezőségben**, **Nagykörűben**, a **Nagy-Sárréten** és a **Kis-Sárréten** – *akciócsoportok* alakultak, melyek e természetkímélő gazdálkodási forma meghonosítását tűzték ki célul.

A program segítségével megkezdte működését a **Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület (SZÖVET)**, melynek célja a Tisza vízgyűjtőjén, különösen a hét fent említett mintaterületen élő megélhetési lehetőségeinek javítása, árvízi és környezeti biztonságának növelése, a Tisza ökológiai értékeinek megőrzése és gyarapítása, hogy e táj lakói jó életminőségben és biztonságban élhessenek. A szervezet közös munkára hívja a Tisza biodiverzitásának megmentése érdekében tevékenykedő önkormányzatokat, gazdálkodókat, civil szervezeteket és kutatókat. A téma jeles szakértői segítségével kidolgozásra kerül a Szelídvízország című szakmai program, mely az ártéri tájgazdálkodás elméleti alapjait és gyakorlati megvalósíthatóságát mutatja be. A Program és a SZÖVET a helyi kezdeményezések összefogását koordinálja, piacot épít az ártéri tájgazdálkodás termékeinek. Mindezekon túl érdekképviselési munkával is segíti, hogy az ártéri tájgazdálkodás a megfelelő hangsúlyt és forrásokat megkapja a kormányzati munkában.

A BIODIVERZITÁS PÁLYÁZATI MIKROALAP

A Mikroalap célja

A célok elősegítése érdekében az Élő Tiszáért Program keretében Biodiverzitás Pályázati Mikroalap kezdte meg működését. A Mikroalapot a UNDP-GEF-KvVM finanszírozza, ellenőrzi és a civil adományi programok terén nagy tapasztalattal bíró Ökotárs Alapítvány kezeli. A szakmai irányításért az Élő Tiszáért Program és a SZÖVET munkatársai felelősek. Az Mikroalap működésének rendszere épít a 2006-ban közgazdasági Nobel-díjas mikrohitel ötletére is. A mai hazai és Európai Unió támogatások környezetében ilyen típusú kisléptékű támogatás nem áll rendelkezésre. **Éppen azon kisléptékű, de nagy hatóerejű vállalkozásokat támogatja, melyek más forrásból nem, vagy csak nagyon nehezen juthatnak fejlesztési forrásokhoz**, azonban térségi fejlesztő hatásuk jelentős lehet. Katalizátorként működhetnek, hogy a helyi gazdasági fejlesztést ösztönözve munkalehetőséget teremtsenek és a természeti értékek megőrzéséhez, gyarapításához is hozzájáruljanak.

A Mikroalap olyan gazdálkodási minták felélesztéséhez, meghonosításához kíván hozzájárulni, melyek megvalósítják ember és folyó fenntartható együttélését: a tájak adottságainak megfelelnek, a biológiai változatosságot gyarapítják, és a tájban élő emberek boldogulását segítik elő. Helyi kisprojektekhez nyújt támogatást, melyek közvetve vagy közvetlenül olyan földhasználatot eredményeznek a támogatásra jogosult területeken, mely megfelel az ártéri tájgazdálkodás elvrendszerének, valamint a SZÖVET alapelveinek.

Támogatható tevékenységek

A Mikroalap első kiírására 2006. december 20.–2007. január 31-ig lehetett pályázni az Élő Tiszáért Program hat mintaterületén (Bereg, Bodrogköz, Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet, Borsodi Mezőség, Nagykőrű és környéke, Kis-Sárrét).

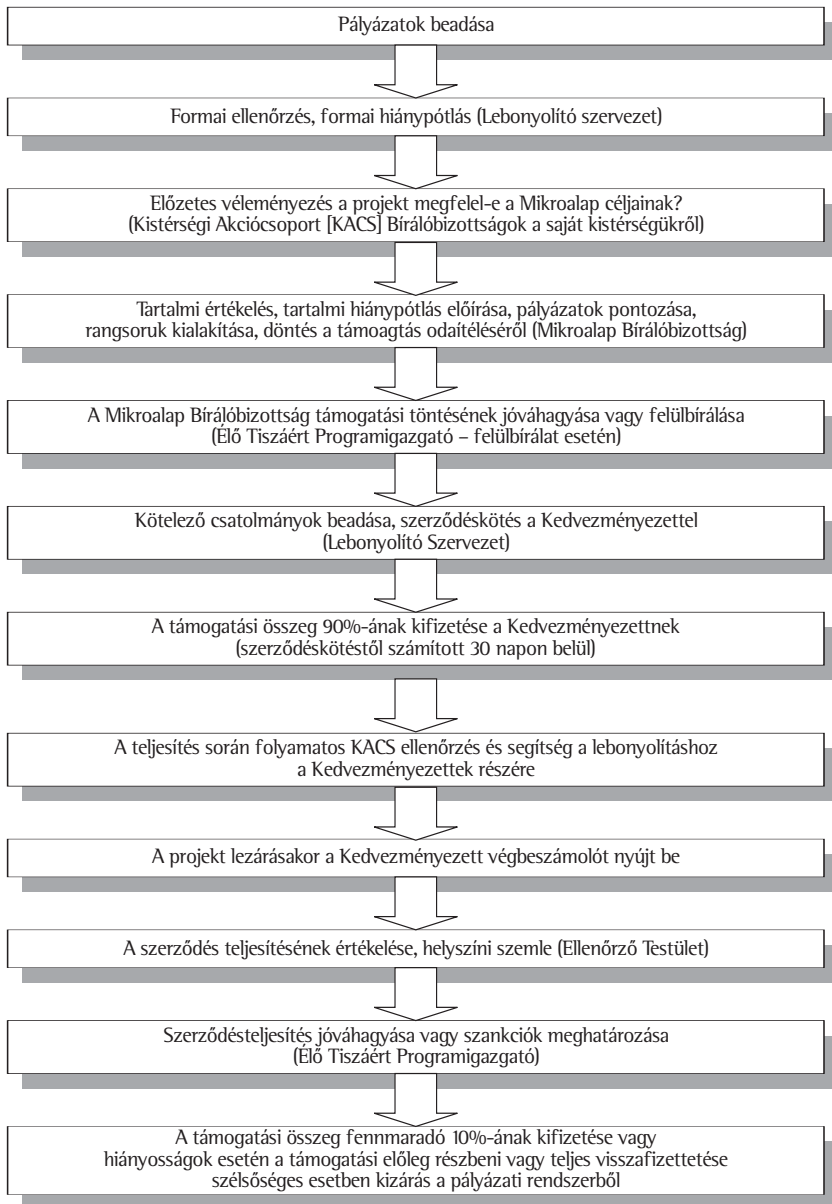
A pályázati kiírás szerint támogatás volt igényelhető az élőhelyek megőrzését és/vagy biológiai változatosságának gyarapítását segítő; új élőhelyeket kialakító; meglévő élőhely-mozaikok összeköttetésének megteremtését szolgáló tevékenységekre és beruházásokra (I. típus). Olyan **élőhelykezelési és -fejlesztési megoldások** voltak támogathatók, ahol a biológiai változatosság megőrzése, gyarapítása része a mezőgazdasági tevékenységeknek. „Csak” természetvédelmi vagy „csak” mezőgazdasági tevékenységeket tehát nem támogattunk. A támogatási lehetőség **helyi termékek feldolgozását, értékesítését** megvalósító programok (II. típus) vagy a fentiekkel kapcsolatos **tervezési munkák** elvégzésére (III. típus) is nyitva állt. A Mikroalap teljes felosztható kerete 40 millió forint volt, egy-egy pályázó legfeljebb 950 ezer forintot kaphatott.

A pályázati rendszer alapelve, hogy a lehető legegyszerűbb, mégis számonkérhető és átlátható legyen; a kitűzött célokat hatékonyan szolgálja. A beérkezett pályázatok elbírálásának rendjét és a projektek végrehajtásának ellenőrzését az alábbi egyszerűsített folyamatábrán vázoljuk.

A Mikroalaphoz pályázatot a meghatározott kistérségekben működő helyi gazdálkodó, helyi társadalmi szervezet, helyi egyéni vállalkozó, mikro- és kisvállalkozás, valamint helyi természetes személy nyújthatott be. Partnerek bevonása a bíráltnál előnyt jelentett. További előnyt jelentett az I. típusú pályázatok esetén, ha a pályázatban érintett földterülettel szomszédos földek tulajdonosai vagy használói is pályáztak e területeiken végrehajtandó tájgazdálkodási kisprojektekre, és a pályázók együttműködést terveztek a kivitelezésben. Így próbálta ösztönözni a Mikroalap a gazdák összefogását.

A Mikroalap-pályázatok elbírálásának és a projektvégrehajtás ellenőrzésének rendje

Eredmények

A hat mintaterületről összesen 75 pályázat érkezett be, több mint 67 millió forint támogatási igénnyel. A hat kistérség közül öt esetében első körben döntés született a támogatottak listájáról. A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzetben első körben nem születtek támogatási döntések, második pályázati kiírásra került sor, az elsővel közel azonos feltételekkel.

Mind a hat kistérségben eredményesen zárult a pályázati kiírás. A két pályázati körben a Mikroalap rendelkezésre álló kerete gyakorlatilag teljes egészében felosztásra került. **50 pályázó jutott összesen 39,3 millió forinthez.** Akik a Mikroalap forrásaiából nem részesülhettek támogatásban, azok számára a kistérségi akciócsoportok tanácsadással nyújtanak segítséget, hogy elképzeléseiket valóra váltsák.

A Biodiverzitás Pályázati Mikroalap az Élő Tiszáért Program legsikeresebb alprojektjének bizonyult. Annak ellenére, hogy a támogatás maximális összege viszonylag szerény, **a gazdálkodók körében rendkívüli érdeklődést keltett.** Régóta tervezgetett fejlesztések valósulhattak meg vagy egészen új, innovatív ötletek kerülhettek felszínre. A pályázati rendszert szándékosan egyszerűen fogalmaztuk meg, úgy, hogy a helyben élők a lehető legegyszerűbben juthassanak a támogatáshoz, mégis garantálható legyen, hogy a pénz jó helyre kerül. Olyanok juthattak fejlesztési támogatáshoz, akik ugyan nehéz helyzetben vannak, de akarnak és tudnak magukon – és egy kicsit másokon is – segíteni. Valódi „alulról jövő” kezdeményezések indulhattak el a Mikroalap segítségével.

A pályázat katalizátor hatása vitathatatlan. Ugyan a projekttervek benyújtásához nem volt kötelező önrészt felmutatni, mégis 39.340.000 Ft megítélt támogatáshoz 18.851.000 Ft önrészt tettek a gazdálkodók, így **összesen 58.191.000 Ft értékben valósulhattak meg fejlesztések a Tisza mentén.**

A kedvezményezettek a szerződés alapján feltüntetik a megvalósított fejlesztéseken a támogató szervezetek logóit, illetve helyben viszik jó hírét a Mikroalapnak és az Élő Tiszáért Programnak. A pályázatok eredményeiről beszámol a 3000 példányban, negyedévente megjelenő *Tiszavölgy* című lap, a Szövetség az Élő Tiszáért folyóirata. Az újság a Tisza mentén a tájgazdálkodás iránt érdeklődőkhöz jut el, de a hazai, környezetvédelem iránt elkötelezett célközönség és döntéshozók is hozzájutnak. A Mikroalap működése komoly sajtóérdeklődésre tart-

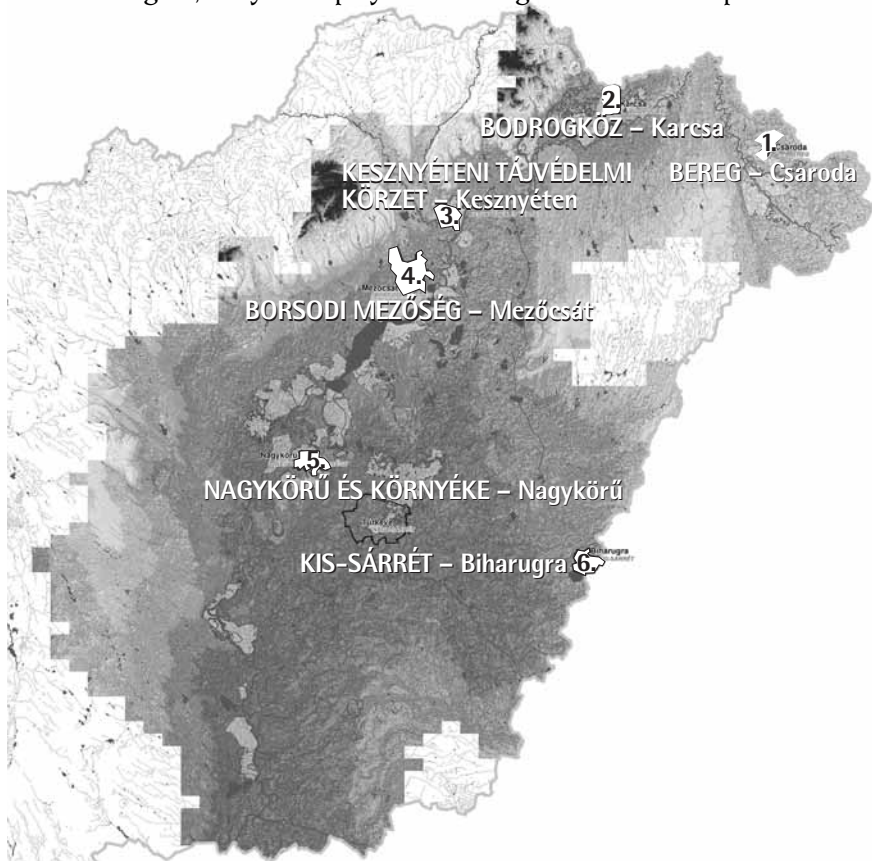

hat számot itthon és a nemzetközi sajtóban, így jó lehetőség arra, hogy a támogató szervezetek, cégek környezetvédelmi és társadalmi felelősségvállalását hangsúlyozza.

A Mikroalap működésének fontosabb eredményeit a Függelék táblázaiban mutatjuk be

ÍZELÍTŐ A NYERTES PÁLYÁZATOKBÓL

Ebben a fejezetben előbb a mintaterületeket mutatjuk be röviden, majd ízelítőül három-három kimagasló színvonalú projekttervet mind a hat kistérségből, melyekből pályázatokat fogadott a Mikroalap.

1. BEREG

A Beregi-sík a Felső-Tisza-vidéken a folyó és az ukrán határ között terül el. **Az Alföldnek ez a része vízterekben gazdag:** számos kisebb vagy nagyobb vízfolyás halad át, torkollik be a területen, illetve kisebb állóvizek, mocsarak, sőt jelentős természetvédelmi értékkel bíró, veszélyeztetett lápok és szentély-jellegű morotvák találhatók itt meg.

A XVII–XVIII. században az országnak ezt a részét csaknem teljesen zártan borították az erdők, erdőmentes terület csak közvetlenül a falvak közelében volt található. A tölgyesek biztosították az építkezések és a sertésstenyésztés alapját. A kanyarulatok által alkotott magas fekvésű félszigeteken, az ún. „szegeken” terültek el a gyümölcsösök és kaszálók. A rendszeres évi árvizeknek köszönhetően a hal, a vad, a széna és a gyümölcs bőséggel állt az itt élők rendelkezésére.

A nagy folyószabályozó és ármentesítő munkálatok az Alföldnek ezen a részén is éreztették hatásukat. A rendszeres áradások elmaradásával a Beregi-sík is vízszegényebbé vált, a vízhez kötődő élővilág tere beszűkült. Az összefüggő erdőrengeteg irtásával, a mocsaras-lápos területek részbeni lecsapolásával létrejöttek azok a feltételek, melyek közt megindulhatott az extenzív állattenyésztés és földművelés, rét- és legelőgazdálkodás.

Az utóbbi évtizedekben azonban fokozottan érezhető a víz hiányának hatása. A belvízelvezető csatornák akkor is elvezetik a lehulló csapadékot, amikor a vízvisszatartás létkérdés lenne. A Beregi-síkon a hagyományos gazdálkodás folytatásának alapfeltétele a terület vízzel való ellátottságának növelése a területre érkező vizek visszatartásával, illetve árvizek idején szabályozott vízkivezetéssel. A Beregben nem önmagában a vízhiány okozza a legnagyobb gondokat, hanem az itt rendelkezésre álló vízmennyiség kedvezőtlen elosztása. A Bereg talaja öntéstalaj, mely igényli a rendszeres vízpótlást, optimális esetben vízborítást. A terület adottságaihoz illeszkedő művelési ágak és hasznosítási módok helyes megválasztása nem csupán a gazdálkodás veszteségeit csökkentené, hanem hozzájárulna a természeti értékek és a jellegzetes beregi tájkép megőrzéséhez is.

Az Élő Tiszáért Program helyi partnere az E-misszió Egyesület Beregi Csoportja.

f

1.1 TERMÉKEK A TISZA PARTJÁRÓL

A pályázó

A pályázó a Tisza mentén termelt gyümölcsökből aszalványokat és lekvárt készítő, illetve értékesítő vállalkozás, mely Tarpán és Budapesten saját üzletet üzemeltet.

A projekt céljai

Meglévő termékek fejlesztése, egyedi termékek kifejlesztése, csomagolás-fejlesztés. Tarpa és környéke ismertségének növelése, a természetes élelmiszerek népszerűsítése.

Tervezett tevékenységek

Új termék (diós szilva), illetve a csomagolás kifejlesztése, a termék bevezetése a piacra. Egyéb termékek csomagolásának fejlesztése szakember segítségével; cégajándék-katalógus elkészítése.

Várt eredmények

Számszerűsíthető üzleti haszon, mely garantálja a program fenntarthatóságát.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

140 000 Ft

A projekt teljes költsége

1 090 000 Ft

a

1.2 LEGELŐ HELYREÁLLÍTÁSA

A pályázó

50 db-os szarvasmarha-állománnyal gazdálkodó családi vállalkozó, állategészségügyi üzememőrök.

A projekt céljai

Elgyomosodott legelőterület rendbetétele, a rajta lévő vízvezető árkok kitisztítása, gémeskút felújítása, újjáépítése, a területen található utak felújítása. Az állatlétszám és az állateltartó képesség egyensúlyának helyreállítása a területen legeltetési gazdálkodással, invazív fajok visszaszorítása, Holstein-fríz állomány magyartarkára váltása.

Tervezett tevékenységek

Cserje- és bozótirtás, tisztítókaszálás, szárzúzás, utak rendbetétele, gémeskút felújítása, vízvezető árkok tisztítása, magyartarka sperma vásárlása

Várt eredmények

100 ha (6 gazda által bérelt) rehabilitált legelőterület, 2 felújított gémeskút, felújított felhajtóutak, részben megújult állatállomány.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

1 610 000 Ft

A projekt teljes költsége

2 560 000 Ft

q

1.3 SZILVALEKVÁRFŐZŐ HELYISÉG KIALAKÍTÁSA A DANÓ PORTÁN

A pályázó

Falusi vendéglátással és turizmussal, valamint szilvatermesztéssel és lekvárkészítéssel foglalkozó egyéni vállalkozó.

A projekt céljai

A Bio-Szil Kht. *„Peryigei szilva, mint kitörési pont és megélhetési forma a Szatmár-beregi térségben”* c. több kistérséget átfogó kiemelt projektjéhez illeszkedő program megvalósítása, lekvárfőző kialakítása, tájspecifikus termék (szilvalekvár) előállítás és értékesítése, marketingstratégia fejlesztése.

Tervezett tevékenységek

Eszközvásárlás, szilvalekvárfőző helyiség (kavaró) megépítése, katalanrakás tapasztással, információs füzet készítése.

Várt eredmények

A vendégházhoz szervesen kapcsolódó szilvalekvárfőző, megnövekedett mennyiségű, helyben (elsősorban a turisták számára) értékesített szilvalekvár, a község ismertségének növekedése, helyi falusi turizmus erősödése.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

–

A projekt teljes költsége

950 000 Ft

2. BODROGKÖZ

A Bodrogköz hazánk északkeleti részén helyezkedik el. Teljes kiterjedése 945 km². A Bodrog és a Tisza közötti alföldi jellegű kistájat északról a Latorca folyó határolja el a szomszédos területektől. Csak déli része tartozik hazánkhoz, a Felső-Bodrogköz Szlovákia része 1920-tól. **A vidék lakói egykor főként a folyók adta lehetőségekből, a halászatból, a gyékényfonásból és a nádfeldolgozásból éltek,** a folyószabályozást, és ármentesítést követően alakult ki a térség mezőgazdasági, ezen belül kertészeti és gyümölcskultúrája.

A folyószabályozás után a nagyüzemi mezőgazdaság térhódítása majd visszavonulása jelentős károkat okozott az ember és táj kapcsolatában. Ezt felismerve új prioritások fogalmazódtak meg a természetvédelem, a Tisza és a Bodrog árvízvédelmi rendszerének kialakításában, amely azonban inkább regionális, mint lokális érdekeket szolgált.

2001. óta tájrehabilitációs program előkészítése zajlik a 11 önkormányzat és 3 civil szervezet által alkotott Bokartisz Kht. koordinációjával. A program célja egy összetett, a táji adottságokra épülő tájgazdálkodási rendszer kiépítése, melynek kulcsa a hajdani vízrendszer rehabilitációja, az egészséges, mozaikos tájszerkezet helyreállítása és fenntartása, az erre épülő haszonvételek tervezése és kialakítása, ideértve a termékek feldolgozását és értékesítését is.

A Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése keretében épülő **Cigándi víztározó a tájgazdálkodás mintaterülete lenne a tervek szerint.** Sajnálatos módon a gyakorlati kivitelezés már jelentős aggályokat vet fel a térség gazdálkodóinak körében.

Az Élő Tiszáért Program helyi partnere a BOKARTISZ Kht.

W

2.1. VIZES ÉLŐHELY LÉTREHOZÁSA, HALASTÓ KIALAKÍTÁSA AZ ÁRPÁD-KORI RÉGÉSZETI PARKBAN

A pályázó

A Nemzeti Múzeum szakmai támogatásával az Árpád-kori régészeti parkot (Berzseny-falu) megalapító és működtető alapítvány, mely az ősi magyar háztípusok, eszközök, háziállatok, mesterségek bemutatásával foglalkozik.

A projekt céljai

A régészeti park területén lévő egykori tómeder mélyítése, vizes élőhely, illetve állandó víztükör létrehozása, ezáltal a helyi biodiverzitás növelése, a kétéltű-, és madárfauna stabilizálása, itatóhely kialakítása.

Tervezett tevékenységek

Tómélyítés, tereprendezés, haltelepítés (magyar ponty), gémes kút tisztítása, felújítása.

Várt eredmények

1 ha területű rendezett tó, a környező tájba illeszkedő újabb tájképi mozaikdarab, megnövekedett madárpopuláció, vonulási időszak pi-henőhely.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

250 000 Ft

A projekt teljes költsége

1 200 000 Ft

f

2.2 KERT ÁTALAKÍTÁSA LEGELŐVÉ ÉS ÁRTÉRI RÉT (KASZÁLÓ) REHABILITÁCIÓJA ÉS FENNTARTHATÓ KEZELÉSE

A pályázó

Állattartással (racka, disznó), természetvédelmi oktatás fejlesztésével foglalkozó vidékfejlesztési szakember.

A projekt céljai

Önellátó ökológiai gazdaság kialakítása, az állattartáshoz (ló, mangalica) szükséges felújítások, beszerzések lebonyolítása, legelő kialakítása, rét rehabilitációja, bemutató jelleggel történő kezelése (kalákák formájában).

Tervezett tevékenységek

Rét szárazúzózása, kaszálása, kút kitisztítása, mangalica-karám építése, istálló felújítása, szárnyék felújítása, szénatároló kocsiszín építése, mangalica, ló-, lószerszám vásárlása.

Várt eredmények

Bemutatásra alkalmas, egy család részleges önellátását biztosító gazdálkodás, melyben nemcsak a hagyományos termelés, de a termékfeldolgozás, tartósítás, és fogyasztás elemei is megjelennek. Rehabilitált ligetes kaszáló, 3 db felújított, illetve újjépítésű gazdasági épület, az ökológiai gazdálkodásra alkalmas eszközpark, 3 közösségi megmozdulás (kaláka).

Elnyert támogatás

950 000 Ft.

Önrész

1 000 000 Ft

A projekt teljes költsége

1 950 000 Ft

t

2.3. ÉLŐHELY LÉTREHOZÁSA ÉS A KASZÁLÓK EXTENZÍV FENNTARTÁSÁNAK ELŐSEGÍTÉSE

A pályázó

200 hektáron (ebből 30 ha legelő) családi gazdaságban tagként gazdálkodó, szarvasmarha-tenyésztő őstermelő.

A projekt céljai

Jelenleg intenzív kaszálóként funkcionáló terület szélén mezővédő erdősáv kialakítása, extenzív művelésre (legeltetés) való áttérés, ennek érdekében 4 db, rideg állattartást is lehetővé tevő Hereford szarvasmarha beszerzése. Karám és itató építése, szakaszoló legeltetéshez szükséges villanypásztor rendszer kiépítése.

Tervezett tevékenységek

Csemeték beszerzése, telepítése, magvak elvetése, a karám, itató építéséhez szükséges anyagok beszerzése és a létesítmények megépítése. Villanypásztor megvásárlása, kiépítése, állatvásárlás, állományba helyezés.

Várt eredmények

10 ha villanypásztorral körbekerített, szakaszosan legeltetett gyepterület, szélén mezővédő erdősávval, megnövekedett, a további fejlesztéseket jól megalapozó szarvasmarha állomány. 6×8m-es karám, a hozzá kapcsolódó itatóhely.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

266 000 Ft

A projekt teljes költsége

1 216 000 Ft

3. KESZNYÉTENI TÁJVÉDELMI KÖRZET

A Kesznyéteni Tájvédelmi Körzet (KTK) egy a Tisza, a Takta, a Sajó és a Tiszalúci Holt-Tisza által közrefogott öblözetben helyezkedik el. Ezt a vízügyi nyilvántartásban Alsó-taktaközi vagy inérháti belvízrendszernek nevezik, és 4280 ha-on tartják nyilván. A TK kb. 2000 hektáros mocsárrendszere régi, elhagyott folyómedrekben jött létre. Ezek a mocsarak a Tisza, a Sajó és a Takta áradásakor folyamatos vízutánpótlást kaptak egészen az 1846-ban megkezdett és 1867-ben befejezett új Tisza-meder, a 8 km hosszú ún. „Tiszadobi ásás”, és a „Széchenyi gát” megépítéséig. A munkálatok befejeztével a régi és az új Tisza gát összezárt, kialakult a helyiek által „Karikatöltésnek” nevezett védmű, ami teljesen elzárta a területet a folyókból érkező vízutánpótlástól. A belvizek elvezetésére egy ősi meder (valószínűleg ős Takta-meder) vonalát részben követve megépítették az Inérháti-főcsatornát – a terület lecsapoló gerinccsatornáját – és az ebbe torkolló mellécsatornákat.

A KTK növényvilágát a területen évezredekig kanyargó folyók, majd a középkortól kezdődő erdőirtások és legeltető-kaszáló állattartó tevékenység, valamint a XIX. századi ármentesítő munkálatok, illetve a XX. században épített belvízelvezető rendszerek határozták meg. A legjellemzőbb élőhelyek a régi folyómeder maradványokban kialakult mocsarak vizeit borító hínártársulások, az ezeket övező nádasok, még tovább haladva a fűzlápok. A mocsarak környékén ma már sajnos jellemző a főleg rekettyefűzből kialakult fűzbozót, ami a kézi kaszálás felhagyása után a géppel nem kaszálható láp- és mocsárréteken alakult ki. A ma is kaszált ártéri mocsárterek és kaszálórétek már egy magasabb, könnyebben kiszáradó térszínen találhatóak, ahol a traktorral való művelés lehetséges. A területre korábban jellemző keményfaligetek helyén ma jobbára szántók, illetve idegen fajokból álló faültetvények találhatóak.

Az Élő Tiszáért Program helyi partnere a Tiszatáj Közalapítvány.

b

3.1 TISZA-TÓ FELETTI HOLTÁGAK ÉS VIZES ÉLŐHELYEK REVITALIZÁLÁSA ÉS HASZNOSÍTÁSA

A pályázó

A Hajdú-Bihar Megyei Tiszamenti Települések Területfejlesztési Társulása (Tiszamente) 1992-től működik, 8 települést foglal magába. Összefogja, koordinálja és menedzseli a tiszamenti települések fejlesztési törekvéseit.

A projekt céljai

A Tisza valamikori árterén, közvetlen a gát közelében, Tiszacsege és Egyek között, 9 holtágat, több morotvát, lapost, mocsarat és erek rendszerét találni. A Program célja, hogy más szervezetekkel, egyesületekkel összefogva (Tiszadobi Természetvédők Egyesülete), kidolgozzanak egy olyan vizes élőhely-rehabilitációs programot, amely az itteni, mentett oldali, ősi árterén található vizes élőhelyeket egységes rendszerré alakítja.

Tervezett tevékenységek

A program feltárja és bemutatja az itt található holtmedrek, vizes élőhelyek állapotát, lehetőségeit; egységes ökoturisztikai programot dolgoz ki a térségre; kidolgozza a vizes élőhelyek rendszerét. Felkutatja a térségben azokat a gazdákat, vállalkozókat, akik az ártéri gazdálkodásban (termelés ökoturizmus stb.) részt kívánnak venni.

Várt eredmények

Az eredményeket összefoglaló tanulmány a résztvevőkkel és elért eredményekkel, valamint egy szórólap, amely bemutatja a térség lehetőségeit és értékeit, egyben reklámul szolgál a vállalkozók számára. A vízrendszer és az ökológiai rendszerek gazdagítása a panzió vendégeinek számának növekedését, a horgászegyesületben a tagszám növekedését hozhatja.

Elnyert támogatás

850 000 Ft

Önrész

650 000 Ft

Projekt teljes költsége

1 500 000 Ft

n

3.2. HULLÁMTÉRI HALÍVÓHELY FEJLESZTÉSE ÉS MONITOROZÁSA

A pályázó

A Tiszadobi Természetvédők Egyesülete 1991-ben alakult, a Tisza és a Tisza mente természeti értékeinek megismerését, feltárását és megőrzését tekinti fő feladatának.

A projekt céljai

A 2000. évi árvíz után Tiszadobon átépítették a gátat. Ennek során az anyagnyerő helyeket a hullámtéren lévő vizes élőhelyekkel (kubikok és egy holtágmaradvány) az egyesület 5 ha kiterjedésű, 2 km hosszú vízrendszerré alakította, két fokon át kötötte az élő Tiszához. A programban e fokokat szeretnék szabályozhatóvá tenni és monitorozni mely a kialakult rendszer hatását, halivadék összetételét és mennyiségét vizsgálná.

Tervezett tevékenységek

Kiindulópontként az árvizek előtt felmérést készítenek a halállomány és a vízrendszer állapotáról (állományfelmérő halászat). Az árvíz elvonulását követően, a vízszint leeresztésével a halivadék Tiszába eresztését egy ráccsal ellátott zsillippel oldják meg. Emellett szelektív lehalásztást hajtanak végre, hogy a Tiszába ne kerüljön túl sok agresszíven terjedő, tájidegen faj.

Várt eredmények

Az állapotok naplószerű vezetése, a horgászokkal való együttműködés végeredményeként egy használható vizes élőhely gazdálkodásra vonatkozó kézikönyv első változatát állítják össze. Célja a fenntarthatóság és a gazdálkodás ellenérdekeltségének a felszámolása.

Elnyert támogatás

750 000 Ft

Önrész

–

A projekt teljes költsége

750 000 Ft

3.3 EXTENZÍV LEGELTETÉS BEVEZETÉSE KEDVEZŐTLEN TERMELÉSI ADOTTSÁGÚ ÁRTÉRI TERÜLETEKEN

A pályázó

Fiatal gazda, 2002-től főállású családi gazdálkodó, mára közel 500 db-os juhállományt, 150 hektárnyi területet mondhat magáénak. 2003 óta az Agrár-környezetgazdálkodási Program aktív résztvevője.

A projekt céljai

A projekt elsődleges célja a kijelölt területeken a legeltetés és az évi kétszeri lágyszárú biomassza betakarítása. Az ártéri területek időzített tisztító kaszálásával a területen lévő özönfajok (parlagfű, akác) visszaszorítását kívánják elérni. Másodlagos célja a művelésiág-váltás ösztönzése a környező területeken: intenzíven művelt szántókból zárt gyepeket, legelőket kívánnak kialakítani.

Tervezett tevékenységek

A területeket évente két alkalommal huzamosabb ideig víz fedi. A fennmaradó időben a területet juhokkal legeltetik. A kaszálással, bálázással betakarított biomasszát a juhok téli takarmányozására fordítják. A területen kaszálás után ismét folytatódik pásztoroló legeltetés. A területen egyre több tájidegen faj (akác) jelent meg, ezért amíg ezen intenzív fajok nem szorulnak vissza, addig évi kétszeri kaszálást terveznek.

Várt eredmények

Jelenleg a régió gyepterületeinek kétharmada kihasználatlan, ezen területek többsége gondozatlan marad. A juhtartás lehetőségeinek kihasználása a vidék népességmegtartó szerepét segíti, sőt idővel új munkahelyeket is teremthet az állattenyésztésre épülő feldolgozóiparban. A legeltetés és kaszálás a biodiverzitás növekedését is segíti.

Elnyert támogatás

950 000 Ft

Önrész

176 000 Ft

Projekt teljes költsége

1 126 000 Ft

